

Niteliksel Bir Araştırma: Şanlıurfa'da Geleneksel Ebeler ve Doğuma Yönelik Geleneksel Yöntemleri

A Qualitative Study: Traditional Midwives and Their Traditional Delivery Methods in Şanlıurfa

Feray KABALCIOĞLU,^a
Dr. Mehmet Ali KURÇER^b

^aHarran Üniversitesi
Sağlık Yüksekokulu, ŞANLIURFA
^bHalk Sağlığı AD,
Zonguldak Karaelmas Üniversitesi
Tıp Fakültesi, ZONGULDAK

Geliş Tarihi/Received: 16.07.2008
Kabul Tarihi/Accepted: 20.10.2008

Yazışma Adresi/Correspondence:
Dr. Mehmet Ali KURÇER
Zonguldak Karaelmas Üniversitesi
Tıp Fakültesi,
Halk Sağlığı AD, ZONGULDAK
kurcer@hotmail.com

ÖZET Amaç: Şanlıurfa Merkez ve diğer ilçeler ile köylerinde bulunan geleneksel ebelerin doğumu kolaylaştırmak amacıyla yaptıkları geleneksel yöntemleri belirlemektir. **Gereç ve Yöntemler:** Bu niteliksel araştırmada Şanlıurfa Merkez, Halfeti, Harran, Viranşehir, Ceylanpınar, Bozova, Hilvan, Akçakale, Siverek ve Suruç ilçelerinde da bulunan 54 geleneksel ebe evi ziyaret edilmiş ve yüz yüze görüşülmüştür. **Bulgular:** Geleneksel ebeler kendilerine doğum için gelen kadınlara yaklaşımlarını şu şekilde ifade etmektedirler; gebelerin doğum zamanını belirlemek için büyüklerden öğrenildiği şekilde gebe yatırılıp muayene edilir. Vajene dışarıdan bakılarak veya işaret parmağı ile muayene edilerek doğumun başlayıp başlamadığına karar verilir. Ebelerin uyguladığı geleneksel yöntemler dört grupta toplanabilir; Karnına sabun sürme, sırta alıp bırakma, kuşlara yem verme, silahla ateş etme gibi gebeden yapılması istenen uygulamalar, çeşitli dualar, ayetler okunması, yatr toprağının suya konulup içilmesi gibi dinsel ve büyüsel uygulamalar, sıcak pekmezli kavrulmuş susam, karanfil, defne tohumu, bal karışımı macun, sarımsak ve nane karışımı, hemşe otu, ısırgan otu, manda yoğurdu yedirme ya da vajene yumurta akı sürme gibi bitkisel ve hayvansal besinleri içeren uygulamalar, pişmiş toprağa, su buharına, sıcak taşa oturtma gibi fiziksel tipteki geleneksel uygulamalar tespit edilmiştir. **Sonuç:** Günümüzde Şanlıurfa ili Merkezi, ilçeleri ve köylerinde halen geleneksel ebelerin doğum eylemine müdahale ettiklerini ve doğumu kolaylaştırmak için geleneksel uygulamalar yaptıkları tespit edilmiştir. Sorunun temelinde iki önemli unsurdan biri halkın kültürel ve yöresel değer yargıları, ikincisi ise modern doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası bakımı tüm annelerin alabilmesini sağlayacak var olan sağlık sisteminin güçlendirilmesi, yaygınlaştırılması halkın kullanımının artırılması ve kültürel ve yöresel değer yargılarını göz önünde bulundurarak halka yeterli ve kapsamlı sağlık eğitimi verilmesidir. Bölgedeki tıbbi olanakların yetersiz ya da ulaşılabilir olmamasıdır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel tıp; ebe; doğum

ABSTRACT Objective: Aim of this study is to determine of traditional methods for get easy delivery. **Material and Methods:** In this qualitative study; 54 traditional midwives were visited and converse with Şanlıurfa City Center, Halfeti, Harran, Viranşehir, Ceylanpınar, Bozova, Hilvan, Akçakale, Siverek, Suruç towns and their willages. **Results:** Traditional midwives said that their application about pregnant who sick delivery help; pregnant are examined because to determine delivery time as she learned her ancient. It is predicted that delivery starts or not as to apperance of vagina or it is examined by index finger. Tradional delivery methods are clasified by four types. First of them; It is desired application by pregnant such as soap smear her abdomen, pregnant is lifted up midwife's back and she is leaved in a place, pregnant gives feed to birds and it is shoted by gun. Second of them; pregnant should be made religous and magic applications such as pregnant drinks water which stay in place where a holy man, pregnant read prayer or verse of Koran. Third of them; pregnant have had plant and animal foods such as, sesam with hot molasses, clove, daphne seed with honey paste, mixture of garlic and mint, water buffalo youghurt and to smear egg white surface of vagen. Fourth of them; physical types of traditional aplications such as pregnant is seated hot stone, heated soil and vapor of water. **Conclusion:** One of two component of basis on the problem is cultural and regional traditional attitudes and the second; medical system is insufficient in this region or not to be health system should be forced, should be widespread and should be rised of public use for all pregnant can use before delivery, delivery, and post delivery care respect to cultural and local worths.

Key Words: Medicine, traditional; midwifery; delivery, obstetric

MÖ 3000 yıllarında Sümerler, Akadlar ve Asurlara ait medeniyetlerde hastalıkların rahipler tarafından dinsel, büyüsel, bitkisel, hayvansal ilaçlarla tedavi edilmeye çalışıldığı Ninova tabletlerinden öğrenilmiştir. Bu tedavi şekilleri arasında çoğunluğu bitkisel olan çeşitli ilaçlar da bulunmaktadır. Anadolu ve Mezopotamya da daha sonra kurulmuş olan Hitit uygarlığında hastalıkların Tanrıların insanları cezalandırması olarak kabul edildiği ve bunun için de tedavide bitkisel ilaçlarla birlikte büyüle-re de başvurulduğu anlaşılmaktadır. Neolitik çağ ve Antik Kültürde farklı farklı rollere bürünen kadınlar, tarihin uzun bir dönemi boyunca içinde yaşadıkları topluluğun hekimleri, ebeleri ve şifa vericileri olmuştur. Sürekli hastalık ve yoksullukla baş etmek zorunda olan insanlar hastalık zamanında bu kadınlara baş vurmuşlardır. Özellikle doğum olayları uzun zaman bu kadınların denetiminde olmuştur.^{1,2}

Kadınlar arası yardımlaşma sistemi içerisinde ve kuşaktan kuşağa bilgi ve deneyimlerin aktarılmasıyla işlerlik kazanarak hastaları iyileştirme ve sağlığı koruma rolünü üstlenmişlerdir.^{3,4} İnsanlar özellikle evlenme, ölüm gibi geçiş anlarında zararlı dış etkiler ve tabiat üstü kuvvetlerden gelen tehlikelerle karşı karşıya kaldıklarına inanmışlardır. Bu tehlikelere karşı koymak için birtakım çarelere başvurmuşlardır. Doğum eyleminin de bir geçiş dönemi olduğunu düşünürsek gebe kadınlar da doğacak çocuğunu birtakım zararlardan korumak, ona arzu ettiği nitelikleri verebilmek ve doğum eylemini kolaylaştırmak için modern tıbbın dışında birçok inanç, adet, uygulama ve geleneksel yöntemlere başvurmuşlardır.^{5,6}

Geleneksel ve evde uygulanan tedaviler nesiller boyu devam eden, toplumun geleneklerinden kaynaklanan, modern tıp ile tam olarak açıklanamayan tedaviler olarak tanımlanabilir.³ Ülkemizde bu konuda yapılan çalışma sayısı çok az olmasına karşın, Isparta'da halkın %68'inin hayatının herhangi bir döneminde geleneksel sağlık uygulamalarından birini kullandığı tespit edilmiştir.⁷ Manisa'da yapılan bir araştırma, özellikle eğitimi olmayan anne grubunun hizmet ge-

reksininin oldukça fazla olduğu bildirilmektedir.⁸ Ayrıca, Çiftçi ve Ersin'in yaptıkları çalışmalar; Şanlıurfa ilinde geleneksel tedavilerin çok yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir.^{9,10}

AMAÇ

Bu çalışmanın amacı, Şanlıurfa Merkez ve diğer ilçeler ile köylerinde bulunan geleneksel ebelerinin doğumu kolaylaştırmak amacıyla yaptıkları geleneksel yöntemleri belirlemektir.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Bu niteliksel çalışmada bir denetimci ve altı görüşmeci tarafından Şanlıurfa Merkez'den 10, Akçakale ve Siverek'ten beşer, Ceylanpınar ve Harran'dan üçer, Halfeti, Viranşehir, Bozova, Hilvan ve Suruç'ta ki 23 köyden birer olmak üzere 54 geleneksel ebe Şubat-Nisan 2006 tarihleri arasında evlerinde ziyaret edilmiştir. Ziyaret öncesi görüşmeler, görüşme tekniği ve görüşmede ortak sistematik yaklaşım konusunda eğitilmişlerdir. Görüşme yapılan geleneksel ebeler; araştırma ekibinden bir kişinin geleneksel ebelik yapan akrabasından başlayarak, her görüşmeden sonra ebelerden bildikleri geleneksel ebelerin isim ve adreslerini vermeleri istenerek, Şanlıurfa'nın tüm ilçe ve köylerine ulaşılmaya çalışılarak tespit edilmiştir. Geleneksel ebeler, 50-80 yaşları arasında, tamamı okur-yazar olmayan geniş aile yapısında yaşayan, geleneksel Urfa evlerinde (hayatlı-avlulu ev) oturan, kendilerine göre orta sosyo-ekonomik düzeyli, verdikleri hizmet karşılığında maddi kazanç elde etmeyen fakat verdikleri bu hizmetle sosyal konumlarını güçlendiren kişilerdir. Bu amaçla Türkiye'de geleneksel ebeler ve geleneksel doğum yöntemlerinden kaynaklanan sorunlar konusundaki yayınlar taranarak bu konuda açık uçlu sorular içeren bir görüşme formu hazırlanmıştır. Açık uçlu soru formu yardımıyla geleneksel ebelere doğumu kolaylaştırmak amacıyla uyguladıkları geleneksel yöntemler, uygulamalar ve bu uygulamaları nereden öğrendikleri sorulmuştur. Açık uçlu soru formu; doğuma nasıl karar verildiğini ve doğumun kolay olmasını sağlamaya yönelik geleneksel yöntemlerin neler olduğunu sorgulayan iki

bölümden oluşmaktadır. Doğumun kolay olmasını sağlamaya yönelik geleneksel yöntemler ise; kadından yapması istenen geleneksel uygulamalar, dinsel, büyüsel geleneksel uygulamalar bitkisel ve hayvansal ürünlerle geleneksel uygulamalar ve fiziksel tipteki geleneksel uygulamalar alt soru başlıklarını içermektedir.

Görüşmelerin tamamı niteliksel araştırma konusunda eğitim almış olan altı kadın araştırmacı tarafından yapılmıştır. Çalışma konusunda bilgilendirilen geleneksel ebelerin, gönüllü olduklarından tamamıyla görüşülmüştür. Görüşmeler geleneksel ebe ve görüşmeci ve raportör dışında odaya kimse alınmamıştır. Görüşmeler ortalama 60 dakika sürmüştür, belirtilen her uygulama ve görüş aynı gün yazıya dökülmüştür. Niceliksel araştırma yöntemlerinde önerildiği şekilde, görüşmeci az konuşup daha çok dinlemiş ve geleneksel ebe-yi yönlendirmemeye özen göstermiştir. Başlangıçta belli bir geleneksel ebe sayısı hedeflenmemiş, geleneksel ebelerin görüş ve uygulamaları birbirini tekrarlayıp, değişik görüşler ortaya çıkmadığı izlenimi edinilene kadar çalışma sürdürülmüştür. bilgiler.

BULGULAR

Geleneksel ebelerin tamamı tedavi yöntemlerini ailelerindeki yaşlı kadınlardan ve annelerinden öğrendiklerini belirtmişlerdir.

DOĞUMA KARAR VERME

Geleneksel ebeler kendilerine doğum için gelen kadınlara yaklaşımlarını şu şekilde ifade etmektedirler; gebelerin doğum zamanını belirlemek için gebe yatırılıp muayene edilir. Vajene dışarıdan bakılarak ya da işaret parmağı ile muayene edilir. Çocuğun başı yukarıdaysa doğuma çok zaman var demektir. Sancıları sık sık geliyorsa (üç dakikada bir defa) sol elin işaret parmağı ile kontrol ettiğinde çocuğun başı ele değişiyorsa veya rahmin üzerine inmişse, rahim ağzı açılmışsa, suyu gelmişse, doğum başlıyor demektir.

Ayrıca, geleneksel ebeler doğum başlamadan önce veya doğum sırasında doğumun kolay olmasını

sağlamaya yönelik birtakım geleneksel yöntemler uygularlar.

DOĞUMUN KOLAY OLMASINI SAĞLAMAYA YÖNELİK GELENEKSEL YÖNTEMLER

1. Kadından yapması istenen uygulamalar,
2. Dinsel ve büyüsel uygulamalar,
3. Bitkisel ve hayvansal ürünlerle yapılan uygulamalar,
4. Fiziksel tipteki uygulamalar.

1. Kadından Yapması İstenen Geleneksel Uygulamalar

■ Doğumu yaklaşan kadının bebeğinin rahim yoluna doğru ilerlemesi için; karnına sabun sürülerek ovalanır (Şanlıurfa Merkez, Bozova).

■ Çocuk kımıldasın, eğriyse düzelsin, dönsün diye sancısı artan kadını geleneksel ebe sırtına alıp yere bırakır (Suruç).

■ Sancısının artması için sırta alınır, yere yatırılıp üç kez sallandırılır (Hilvan).

■ Sancısı artan kadının beline manda yuları bağlanır (Halfeti, Harran, Viranşehir).

■ Çocuğu anne karnında bırakmayan bağların çözülmesi için doğum yapacak saç bağları düğmeleri çözülür (Hilvan).

■ Etkili ıkınmayı sağlamak için kadının ağızına çomak konularak ısırması söylenir (Şanlıurfa Merkez, Akçakale).

■ Etkili ıkınmayı sağlamak için kadının ağızına çay bardağı konularak bardağa nefesini göndermesi söylenir (Şanlıurfa Merkez).

■ Zor doğum eyleminde ölümden korunmak için, Kuşlara yem verilir (Şanlıurfa Merkez).

■ Dışarıya tuz serpilir (Bozova).

■ Silahla ateş edilir (Siverek).

2. Dinsel ve Büyüsel Geleneksel uygulamalar

Hac'dan getirilen "Meryem Ana Eli" bitkisi su dolu bir tasın içine konur. Otun dalları açıldıkça ve tasın içindeki su gebeye içirilince rahmin açılıp doğumun kolay gerçekleşeceğine inanılır (Şanlıurfa Merkez, Polatlı Köyü, Ceylanpınar):

■ Sancısı başlayan kadının karnını ebe ovalarken “Elim Fatıma anamızın eli olsun, doğumun tez olsun” der (Birecik, Harran).

■ Su ile ilgili uygulamalarda; suyun akıcılığı ile okunan dualar su yoluyla kana geçirilmeye çalışılır. Aslan ve Bakır Baba Yatırılarından alınan toprak bir bardak suyun içine katılır ve kadına içirilir (Ceylanpınar, Karataş, Merkez).

■ Sancısı olduğu halde halen doğumu gerçekleştirmeyen kadına, su dolu tasın içine “Duha Suresi” okunup içirilir (Şanlıurfa Merkez, Elgün ve German Köyleri).

■ Sancının artması için kadına Hac’dan getirilen tasla su içirilir (Maden, Aşağı Doruklu ve Tekinler Köyleri).

■ Kadının kolay doğum yapması için bir bardak suya “Yusuf Suresi” okunarak içirilir (Işıklar, Damlacık ve Yeşil Tepe Köyleri).

■ Sancısı başlayan kadının beli sıvazlanırken “İhlas Suresi” ve Namaz Duaları” okunur (Han, Düzoza ve Akbulut Köyleri).

■ Doğumu zor olan kadının eşine en yakın caminin imamına giderek, Farac Duası’nı minareden okuması istenir (Polatlı, Han, Taşlıdere ve Aydoğdu Köyleri).

■ Eshab-ı Keyf -yedi uyuyanların isimleri; “Yemliha, Mislina, Mekselina, Mernus, Debarnus, Saznus, Kefestatyus bir de köpekleri Kitmir” şerit şeklinde kesilmiş bir beze yazılarak doğum yapacak kadının koluna bağlanır (Şanlıurfa Merkez).

3. Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerle Geleneksel Uygulamalar

■ Doğum esnasında kadının güçlü olması için sıcak pekmezli kavrulmuş susam yedirilir (Evrenpaşa, Taşyalak, Yukarı Durmuş ve Alaca Köyleri).

■ Kadının güçlü olması için doğuma bir gün kala kadına, karanfil, defne tohumu ve bal karışımı macun her gün bir çay kaşığı yedirilir (Muratlı Köyü, Ceylanpınar).

■ Makat gelişlerde kadının karnına sarımsak ve nane karışımı sürülür (Aşağı karataş, Yaman ve Demirci Köyleri).

■ Doğum esnasında vajen yırtıklarını önlemek için vazelin ve zeytinyağı vajene sürülür (Şanlıurfa Merkez, Ceylanpınar, Akrepli Köyü).

■ Sancısının artması için hemşe otu kaynatılarak içirilir (Şanlıurfa Merkez).

■ Doğum sırasında karın kaslarının rahatlaması için “ısırgan otu” kaynatılarak içirilir (Şanlıurfa Merkez).

■ Doğum esnasında vajen yırtıklarını önlemek için vajene yumurta akı sürülür (Şanlıurfa Merkez, Suruç).

■ Doğum esnasında kadının güçlü olması için manda yoğurdu yedirilir (Halfeti, Harran, Viranşehir).

4. FİZİKSEL TİPTEKİ GELENEKSEL UYGULAMALAR

■ Sancısı artan kadın höllüğe (pişmiş toprak) yatırılır (Şanlıurfa Merkez).

■ Sancısı sıklaşan kadının karın kaslarını gevşetmek için sıcak su buharına oturtulur (Şanlıurfa Merkez, Harran, Örenli Köyü).

■ Sancıyı arttırmak için kadının kalçasının altına sıcak taş veya kiremit konur (Akçakale, Uluağaç ve Bilge Köyleri).

■ Doğumu yaklaşan kadını hamama götürülüp hamam taşına oturtulur (Harran, Karaköy ve Çamlıdere Köyleri).

■ Rahim kaslarını gevşetmek amacıyla, sancısı artan kadının kalçasının altına sıcak eşya konur (Ceylanpınar).

TARTIŞMA

Dünyada yılda yaklaşık 114 milyon bebeğin doğmakta, ancak bunlardan yaklaşık 10 milyonu beş yaşına gelmeden ölmektedir.¹¹ Doğum öncesi dönemde bakım hizmetleri ile doğumun sağlık kuruluşunda gerçekleşmesinin bebek sağlığı üzerine doğrudan etkisi bulunmaktadır. TNSA-2003 verilerine göre; doğum öncesi bakım almayan annelerin oranı %18.6’dır. Ülkemizde sağlık kuruluşunda gerçekleşen doğum oranı %78 olmasına rağmen, Doğu ve Güney Doğu Anadolu’da bu oranın %45.5'lere düşmesi ve tüm doğumların %9'unun geleneksel ebeler tarafından yaptırıl-

ması, bebek ölüm oranını yükselten önemli bir neden olarak değerlendirilmektedir.¹² Bu konuda ülkemizde yapılan çalışma sayısı ve inceledikleri geleneksel çalışmalar oldukça sınırlıdır. Çanak-kale'de kadınların yaklaşık 1/3'ünün doğumu kolaylaştırmaya yönelik geleneksel uygulamalardan en az birini bildikleri ve %2'sinin bu yöntemleri uyguladıkları görülmektedir.¹³ Ege Bölgesi'nde bir sağlık ocağı bölgesinde, "doğumun kolay olması için ne yapılır?" sorusuna, "vulvaya zeytinyağı sürülür" yanıtı verilmiştir.¹⁴ Bu çalışmada ise Şanlıurfa'da doğumun kolay geçmesi için bu yöntem ek olarak çeşitli gıda maddeleri ve bitkisel ilaçların oral ve dermal ya da vajen mukozası yoluyla uygulandığı, çeşitli dinsel, büyüsel uygulamalar yanında kuşlara yem verme, düğmeleri ve saçları çözme gibi bazı ritüellerin uygulandığı gösterilmiştir. Bu çalışmada höllük, sıcak taş, kiremit, su buharı gibi çeşitli sıcak malzemeyle gevşeme sağlanmaya çalışıldığı, bu tür uygulamalardan yalnızca höllüğe oturtmanın Kayseri'de bilindiği ve uygulandığı dikkat çekicidir.¹⁵

Geçmiş dönemlerde Ana Tanrıça doğum anında kadınların yardımcıdır. Bu inancın İslamiyetin etkisiyle günümüze yansması ise; doğum anında kadına yardımcı olan güç Meryem Ana ve Fatıma Ana'dır. Mersin yöresi Tahtacı Türkmenleri arasında da halen günümüzde de devam eden Orta Asya kam (Şaman) geleneğine göre, doğum esnasında ebe, işlemlerine "benim elim değil, Fatıma Ana'nın eli" diyerek başlar. Doğum yapacak kadının karnını eliyle ovup doğumu gerçekleştirmeye çalışır.¹⁶

SONUÇ VE ÖNERİLER

Doğum eylemi, insan sağlığını doğrudan ilgilendiren riskli bir süreç olduğu için, tamamen sağlık personeli kontrolünde yapılması gereken bir olaydır. Günümüzde Şanlıurfa ili Merkezi, ilçeleri ve köylerinde halen geleneksel ebelerin doğum eylemine müdahale ettiklerini ve doğumu kolaylaştırmak için geleneksel uygulamalar yaptıkları tespit edilmiştir. Özellikle tıp ve ebelik başta olmak üzere tüm örgün sağlık kurumlarında geleneksel yöntemlerin tipleri, yaygınlığı ve bu yöntemlerden kaynaklanan komplikasyonlar irdelenmelidir. Bir diğer önemli konu da, bu tür uygulamaların halkın geleneklerinde var olduğu ve benimsendiği konusunda sağlık personelinde farkındalık yaratmak ve gerekli önlemler alınması için her uygulama türü için ayrı strateji geliştirilmelidir.

Sorunun temelinde iki önemli unsurdan biri halkın kültürel ve yöresel değer yargıları, ikincisi ise bölgedeki tıbbi olanakların yetersiz ya da ulaşılabılır olmamasıdır. Bu nedenle yapılması gereken, modern doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası bakımı tüm annelerin alabilmesini sağlayacak var olan sağlık sisteminin güçlendirilmesi, yaygınlaştırılması, halkın kullanımının artırılması, kültürel ve yöresel değer yargılarını göz önünde bulundurarak halka yeterli ve kapsamlı sağlık eğitimi verilmesidir. Halen ülkemizde uygulanan 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Kanunu'na göre halka sağlık eğitimi vermek ve doğumların sağlıklı koşullarda yapılmasını sağlamak sağlık personelinin yasal görevidir. Asıl önemli olan, hükümetlerin koruyucu hekimlik uygulamalarına öncelik vermesi, yeterli kaynak ayırmasıdır.

KAYNAKLAR

1. Arslan H. Ebenin Çalışma Alanları ve Ebeden Beklenen Hizmetler. *Hemşirelik Forumu* 2005;6:6-11.
2. Şenses M, Aydın R. 19. Yüzyılda Osmanlı'da Hemşirelik. *Sağlık ve Toplum* 2007;17:21-9.
3. Eren N, Uygur G. Sağlık Meslek Tarihi ve Ahlakı. Eren N, Editör. *Geleneksel Tedaviler*. 5. Baskı. Ankara: Hatiboğlu Yayınevi; 1993. p.112-3.
4. Ceylan Y. Bir Uygur Serüveni Doğum ve Doğum Yardımının Tarihi. *Doğum Yardımı*. 1. Baskı İstanbul: Aktif Matbaacılık; 2000. p.23-5.
5. Ceylan S. Anadolu'da Halk Hekimliği. *Sağlık ve Toplum* 2001;10:3-7.
6. Sarı N, Osmanlı'da Bilim. Güler Eren Editör. *Osmanlı Sağlık Hayatında Kadın*. 1.Baskı Ankara: Yeni Türkiye Yayınları;1999. p.48-9.
7. Öztürk Uskun E, Özdemir R Çınar M, Alptekin FŞ. [Public Interest to Traditional Medicine in Isparta] *Türkiye Klinikleri J Med Ethics* 2005;13:179-86.
8. Özcan C, Erhan E, Dinç G. Manisa Nüfus ve Sağlık Araştırması; Manisa: CBÜ Araştırma Fon Saymanlığı Basımevi; 1999. p.48.
9. Çiftçi H, Çevik H. Aksoy Ş. [Cauterization as Applied in Şanlıurfa Region] *Türkiye Klinikleri J Med Ethics* 2005;13:110-4.
10. Ersin F, Aksoy Ş. [A Traditional Healer In Şanlıurfa ?Attar İsa']. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics-Law-Hist* 2004;12:87-91.
11. Herz B. Dünya Çocuklarının Durumu 2000; Ankara: UNICEF; 2001. p.15-16

12. Tezcan S. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları TNSA2003; Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü; 2003. p.97.
13. Kayıhan S, Güzlek ŞÇ, Özdemir G, İpsalalı E, Tortumluoğlu G. Çanakkale İlinde Kadınların Doğurganlığa, Gebe Kalmaya, Gebelikten Korunmaya, Gebeliği Sonlandırmaya ve Doğumu Kolaylaştırmaya İlişkin Geleneksel Uygulamaları Bilme ve Uygulama Durumları. Jinekoloji ve Obstetrik Dergisi 2006;20:217-25.
14. Biltekin Ö, Boran ÖD, Denkli MD, Yalçınkaya S. Naldöken Sağlık Ocağı Bölgesinde 0-11 Aylık Bebeği Olan Annelerin Doğum Öncesi Dönem ve Bebek Bakımında Geleneksel Uygulamaları. STED 2004;13:166.
15. Şenol V, Ünal D, Çetinkaya F, Öztürk Y. Kayseri İlinde Halk Ebeliği İle İlgili Geleneksel Uygulamalar. Klinik Gelişim 2004;17:47-55.
16. Acıpayamlı, O. Türkiye'de Doğumla İlgili Adet ve İnanmalar'ın Etnolojik Etüdü; Erzurum: A Ü Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları; 1961. p.82-4.